

„Nem súlyed az emberiség!”...

Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára

Főszerkesztő:	JANKOVICS József
Felelős szerkesztő:	CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők:	CSÖRSZ Rumen István SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

Vinum facit rusticum optimum latinum

*Latin bordalok a 18–19. századi magyar közköltészetben**

Közköltészetünk nemzetközi rétegét javarészt olyan dalok és versek alkotják, melyek a diákműveltségben gyökereznek. Nemcsak a külföldön tanuló magyar diákok révén, hanem hazai nyelvi és műveltségi viszonyaink miatt is kulcsszerepe volt azoknak a latin diákdaloknak, melyek magyar nyelven még nem (vagy épp csak csírájában) létező műfajokat hoztak be az irodalmi körforgásba. Ezek közé tartoznak a borivást dicsőítő dalok, melyek a 18–19. században váratlan bőséggel árasztják el a kéziratos versgyűjteményeket és nyomtatványokat. Bár ez részben a források túlélésének, fennmaradásának megnövekedett esélyeivel magyarázható, korábról mégsem ismerünk ilyen szövegeket. A *Régi Magyar Költők Tára* 18. századi sorozatának *Közköltészet* II. kötetében szerzőtársammal, Küllös Imolával felvázoltuk ugyan a magyar nyelvű ivónóták fejlődését, ám a hazai latin emlékek bemutatására nemigen volt mód. Az alábbiakban tehát néhány kiragadott ötletet szeretnék közreadni, melyek a latin repertoár nyomán rajzolódtak ki, felhasználva Szabó T. Attila és Turóczi Trostler József eredményeit is. Nem titkolt célom, hogy kedvet csináljak a neolatin irodalom kutatóinak a közköltészet vizsgálatához és a szövegek kritikai kiadásához.

A latin nyelv ekkoriban az egész magyarországi műveltségben a *felettes nyelv* szerepét játssza (nemritkán a német ellenében).¹ Mindaz, ami nyelvünkön még nem volt hozzáférhető, néha pedig kifejezhető sem, latinul nyugodtan találkozhatott a hazai, eltérő anyanyelvű (magyar, szlovák, német, horvát stb.) értelmiség szellemi körforgásában. A felettes funkció, mint tudjuk, némi árnyékot is vetett a magyar nyelvre, mégis termékenynek mondhatjuk az együttműködést, mely közép-európai szinten is együtt tartotta a kifejezés-

* A szerző kutatásait az OTKA F 48440. sz. pályázata támogatja.

1 A kérdésről részletesen: CSÖRSZ Rumen István, *Közköltészet a többnyelvű Magyarországon (1700–1840) = Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből*, szerk. BÍRÓ Ferenc, Budapest, Argumentum, 2005, 207–260. (Különösen: 211–219.) A diákköltészet nemzetközi kapcsolataihoz l. még: SZABÓ T. Attila, *A magyar diákéneklés történetéhez* = *Uő, Nyelv és irodalom, Válogatott tanulmányok, cikkek*, V, Bukarest, Kriterion, 1981, 162–175.

rendszer elemeit. Ez a közköltészet világára különösen igaz; még a német diáktársaságok bordalai is latinul jelentek meg nálunk először. Markáns képviselőjük, a középkori gyökerű *Gaudeamus igitur* például a német akadémiákról származott át a hazai kollégiumokba. Elsősorban Debrecenből maradtak ránk feljegyzései,² de magyar fordításáról nincs tudomásunk.³

A bordalok és a diák ivószokások gyökerei javarészt a középkori vágáns kultúráig visszanyúlnak. A magyar közköltészetben a „klerikus” réteg igen erős, míg azonban más műfajok magyar változatai már jóval korábban, a 17. század folyamán megjelennek,⁴ a borivással kapcsolatos témakörök csupán a 18. században „teszik be lábukat” közköltészetünk írásos forrásaiba – persze nehéz elképzelni, hogy a 16. század sokat szidott bormarói verses vagy énekelt pohárköszöntők nélkül nyakalták volna a duska italokat... Tény, hogy a bor és a víz iskoladrámákban is bemutatott vitájának kivételével az egyéb műfajok (a jó bor dicsérete, a korhelyek dicsekvése és testamentuma) nálunk viszonylag későn, a 18. század közepén terjednek el széles körben.

Az Archipoëta néven ismert középkori költőt a 18. században Gualterus de Mapessel azonosították. Az ő tréfás *Gyónásának* egy kiszakadt részlete páratlan karriert futott be az európai közköltészetben, így hazánkban is.⁵ Kontaminált latin szövegét már az 1478 táján összeírt *Magyi-kódex*ben megtaláljuk, ami kétségtávol bizonyítja folytonos ismeretét. Magyar nyelven viszont csak a 18. század közepe táján bukkan fel, részeg asszonyokra travesztálva, majd hamarosan az eredeti férfi-változat is elterjed. Az egyedi fordítási kísérletek (Ráday Gedeon, Pálóczi Horváth Ádám) mellett figyelemre méltó az alábbi, kalendáriumban kiadott vers is, mely *Epitaphium egy ifjú boriszák halálára* címmel jelent meg:

Barátim! minthogy én jó borivó voltam,
Kívánságom szerint, részegen kiholtam,
Mások feküdjenek márvány koporsóba,
Engemet tömjetek egy boros hordóba.⁶

A latin eredeti – illetve apránként módosult újkori változatai – épp nyelvi tekintélyük révén, szentenciaként kerültek be olyan kéziratokba, melyekben alig vagy egyáltalán nem

2 Pl. *Nyáry Bálint-ék.* (1823; STOLL 1251), 156.; 5 strófányi szöveg a kézirat debreceni részében.

3 *A Nótás könyv* (1821–1828; STOLL 1234) c. kéziratban az egyetlen latin nyelvű dal éppen a *Gaudeamus igitur* (178–179)!

4 Ilyenek a szerelmi és dicsekvő dalok, panaszénekek, komoly és szatirikus női dalok, a felfordult világ és az Eldorádó-kép variációi, pl. az állatlakodalom.

5 A verstípusról és hazai recepciójáról bővebben l. TURÓCZI TROSTLER József, *Az Archipoëta és a magyar irodalom*, ItK, 1953, 97–109.

6 *Kassai új és ó kalendárium* (1811; OSZK PKB 20/1811).

találunk bordalokat.⁷ A változatok egy része Gottfried August Bürger 1778-ban megjelent kötetére megy vissza. Sebestyén Gábor meg is jegyzi kéziratában a *Cantilena potatoriá-ról*: *Bürgerből irtam ki*.⁸ Beethoven szintén ehhez a kötethez fordult, mikor 1790–1791 táján megzenésítette a pincédalt, Ráday Gedeon műfordítását pedig ugyanerre a forrásra vezethetjük vissza. A kéziratos változatok pontos címleírása arra utal, hogy közvetve vagy közvetlenül a Bürger-féle közlést tekinthetjük forrásuknak, kivéve egy nagyenyedi vers-gyűjteményt, mely az *Erdélyi Múzeum* 2. füzetét jelöli meg. A latin változat tehát az értelmiség saját köreiből, filológus-módszerekkel is terjedt. A primér (összeírójuk spon-tán igényeit tükröző) kéziratokban azonban a latin felvezetés után többnyire egy magyar strófa is következik. Így találjuk a szekundér jellegű *Ötödfélszáz énekekben* (1813), Pálóczi saját fordításával, valamint az alábbi debreceni kéziratban, ahol Rádayé szerepel (ezt a változatot Turóczi még nem ismertette):

Mihi est propositum in taberna mori,
Large vinum fundere sitienti ori,
Ut dicant mox in coelo angelorum chori,
Deus fit propitius bono potatori.

Szándékozom éltemet végezni korcsmába,
Haldokló számhoz közel hol bor lesz kannába,
Hadd mondják az angyalok a végső órába:
Isten, a jó borivót vegye oltalmába.⁹

Itt szinte kezét nyújt egymásnak a régi, vágáns ritmusú strófa és a népköltészetben később általánossá váló, csárdásdallamra énekelt forma. Az Archipöeta gyónásából egyébként nemcsak rövidebb latin–magyar versek, hanem egy kiterjedt szövegcsalád is továbbörökíti a végóráját kocsmában töltő, hordóba temetkező részeg ember testamen-tumának motívumait. A *Hogyha én ma egy oly pincébe lemászok* kezdetű dalt a 19. szá-zad első éveitől nyomon követhetjük kézíratainkban, majd a folklórban.¹⁰

A latin ősváltozat még egy fontos helyzetben felbukkan, nevezetesen a – tanulmányom címében is idézett – *Vinus, vina, vinum* kezdetű bordal egyik szakaszaként.¹¹ Ebben jól

7 Pl. Balassa Elis-ék. (1771; STOLL 302); Farkas Lajos-gyűjt. (1823–1832; STOLL 709).

8 Sebestyén Gábor-gyűjt. (1813–1814; STOLL 696), 117b–118a.

9 Polgár János-gyűjt. (1830; STOLL 771), Toldalék.

10 Pl. Világi énekek és versek 1720–1846, vál., gond. CSÖRSZ Rumen István, utószó KÜLLÖS Imola, Bp., Unikornis, 2001 (*A magyar költészet kincsestára*, 97), 275. sz.

11 Dallammal a *Melegh Dániel-melodiárium*ban (1797; STOLL 432) fordul elő; kritikai kiadása a szövegre is vonatkozó jegyzetekkel: BARTHA Dénes, *A XVIII. század magyar dallamai, Énekelt versek a magyar kollégiumok diák-melodiáriumaiából (1770–1800)*, s. a. r. ~, Bp., MTA, 1935, 96–97.

összefér a diákos latin nyelvi tudat és a bordicséret, sőt, a részegség apoteózisa. Mint kiderül: a bor csak semlegesnemben vidít fel, ám a parasztból is jó latinistát varázsolhat! Ez a strófa Nyugaton viszonylag ritka, bár a 16. századi Itáliában több alkalommal találkozunk vele. Orlando di Lasso például ötszólamú művet komponált a szövegre (*Fertur in conviviis/Vinus vina vinum*), Guillaume de Faugues pedig egy polifón misét, melyben cantus firmusként szolgál a népszerű dallam.

A *Világi nóták* címet viselő, XVIII. század végi, talán erdélyi kézirat lapjain egy érdekes, kibővült változattal találkozunk, mely a diákéletről szóló strófákkal gazdagodott:

Vinus vina vinum nomen adjectivum
 Masculinum displicet sordet femininum
 In neutro genere vinum est divinum
 Vinum facit rusticum optimum latinum

Discat puer sedulo sua rudimenta
 Principista suplendat sua suplementa
 Gramatista genere *hic haec hoc* atlendat
 Syntaxista regulas per verba perquendat

Moduletur poeta carmina perpendet
 Diligenter frecedet [?] quantitatum leget
 Agrum votat rusticus artem suam sutor
 Destineat figuras tropus suas rhetor.¹²

Jókai diákévei idején még elevenen élt ez a dal, amire részben a *Rákóczy fia* XVIII. fejezetének latin handabandájában utal, másrészt *A lőcsei fehér asszony* V. fejezetében, ahol szó szerint idézi:

Vinus, vina, vinum,
 Nomen adjectivum...¹³

A fentiek fényében már nincs mit csodálkoznunk azon sem, hogy a középkorból, nevezetesen a *Carmina Burana*-ból ismert *In taberna quando sumus* kezdetű kocsmadal töredéke *Bibit ille, bibit illa, bibit servus cum ancilla* kezdettel egy 1820-as évekbeli debreceni kéziratban is ránk köszön, *300 Esztendő Nóta* címmel. Mivel az 1803-ban felfedezett bajor kódex első kiadása 1847-ben látott napvilágot, nem valószínű, hogy

¹² Stoll 516/A, XVIII^{dik} Nóta.

¹³ JÓKAI Mór, *A lőcsei fehér asszony*, V. fejezet.

„revival” adattal van dolgunk, vagyis az összeíró mondjuk egy német folyóiratból másolta volna ezt az ivónótát.

Bibit ille, bibit illa,
Bibit servus cum ancilla,
Bibit Abbas cum Priore,
Bibit Coquus cum factore,
Et pro Rege, et pro Papa,
Bibunt vinum sine aqua;
Et pro Papa, et pro Rege
Bibunt omnes sine lege,
Bibunt primum, et secundo,
Donec nihil sit in fundo.¹⁴

Az sem véletlen, hogy Jókai ennek a dalnak kissé átköltött, de világosan felismerhető magyar változatát énekelte a diákokkal *Eppur si muove* című regényében. Ez nem más, mint Pázmándi Horvát Endre folklorizálódott, refrénes bordalának¹⁵ egyik szakasza – persze jókora kortévesztéssel:

Hejh, hajh! Igyunk rája!
Úgyis elnyel a sír szája,
Ott lesz fáradt testünk
Csendes hazája.
– Ez a bortól undorodik; –
– Ez, mint szapu, sajtár iszik; –
Ez nem iszik; – ez nem józan; –
Itt is, ott is, nagy hiba van.
Ejh hajh! igyunk rája!¹⁶

A *Carmina Burana* jellegzetes műfajai közül még egyre föl kell figyelnünk: az *Iszákosok miséjére*. Ez a szertartásparódia a reneszánsz korban is népszerű volt, anyanyelvvel (főként némettel) kevert változatait például a Szent Márton-napi német diákdalok közt találjuk meg.¹⁷ A Pálóczinál szereplő *Forrott mustkori tus* is ezt a hagyományt idézi:

14 Sárváry Dániel-gyűjt. (1828–1835; STOLL 758), 6a. Ezúton is köszönetet mondok Magyarai Márta (Déri Múzeum) segítségéért.

15 *Cifra beszéd, hegedűszó...*; PÁZMÁNDI HORVÁT Endre, *Kisebb Költemények*, Pest, 1832, 176–177. (*Bor-Dalok, Első*).

16 JÓKAI Mór, *Eppur si muove*, 2. fejezet.

Vinum, bonum,
Post Martinum
Vinum bonum Guter vein,
Post Martinum lustig schein.¹⁸

A liturgiát profanizáló, a bort vagy a kockázást dicsőítő átköltések kései utóda nálunk elsőként *Herschman István énekeskönyvében* bukkan fel, *Vespera de S. Bacho* címmel (feljegyzője egy katolikus diák, aki talán Krakkóban is megfordult). Másolatát Kelecsényi József hagyta ránk az 1830-as évekből, *Mulattatók tára* című versgyűjteményében.¹⁹ Az antifónák és zsoltárok szabályos rendben követik egymást, a szertartást záró himnusz azonban nem paródia, hanem egy önálló életet élő diákdal részlete:

Sic semper laeti
Sunt studiosi
Audaces, bibaces et generosi.

Nobis popina
Non est ruina
Solamen iuvamen et medicina.²⁰

Az *Ötödfélszáz énekek* bordalai közt fennmaradt latin nyelvű *Felelgető tus* szintén a templomi éneklést parodizálja:

Ja ego bibo,
Fiat voluntas tua;
In bellis resonant, resonant arma fortissima, arma fortissima,
In vitris latitant, latitant vina dulcissima, vina dulcissima,
Piff, paff, puff, trallalalalala.²¹

17 *Presulem sanctissimum veneremus, gaudeamus, wölen wir nach gras gan, hollereyo!* Forster 1540-ben megjelent daloskönyvéből idézi Franz Magnus BÖHME, *Altdeutsches Liederbuch, Volkslieder der Deutschen nach Wort und Weise aus dem 12. bis 17. Jahrhundert*, [1877], reprint kiadás: Hildesheim, 1966, 353. sz.

18 *Ötödfélszáz énekek* (1813), STOLL 639, 334. sz. BARTHA Dénes–KISS József, *Ötödfélszáz énekek, Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye az 1813. évből*, Kritikai kiadás, jegyzetekkel, Bp., Akadémiai, 1953, 414.

19 *Kelecsényi József: Mulattatók tára* (1832–1840; STOLL 783), 60a–64a. *Vesperae Bachi praesente Copiosa Crimena*.

20 *Herschman István-ék.* (1746–1797; STOLL 310), 47. *Hymnus*.

21 *Ötödfélszáz énekek* (1813; STOLL 639), 337. sz. BARTHA–KISS J., i. m., 415.

A teljes egészében latin dalok mellett akadnak vegyes nyelvűek is. Az *A, B, C, D, luctus cede*, illetve *A, B, C, D, vigyázz ide*²² nemzetközi rokonsága ugyanarra a tréfára épül: a betűvetést és a szótagolást tanuló diákok szájába adott dal valójában a farsangi mulatozást, a táncot és a borivást dicséri.²³ Székelyudvarhelyi változata egyenesen a *Canticum trium perversorum puerorum* címet viseli, a bibliai három gyermek énekét profanizálva.²⁴ Ha a nagyszámú variáns strófakészletét táblázatban összesítjük, kiderül, hogy a legfontosabb versszakok mindkét nyelven megvoltak, s alkalmilag helyettesíthették egymást, bár jelentésük nem volt azonos. Két egykorú, sárospataki, illetve pápai szöveg például teljesen megegyezik, de egyikükben a 3. szakasz nem magyar, hanem latin nyelvű, míg a másikban – a változatok többségéhez hasonlóan – csupán az első strófa, mintegy ugródeszkeként. A latinkodás presztízse az idő teltével erősen lecsökken: míg a legkorábbi változat, Beregszászi Tóth Péter följegyzése (1730-as évek) még tisztán latin nyelvű, száz évvel később Almási Sámuel már nyugodt szívvel áthúzta a megmaradt első két latin szakaszt, s helyükre magyarokat írt be. Az 1820 utáni változatokban a latin strófák inkább csak szép relikviái az egykori dálnak, mint szerves alkotóelemek.

Ízelítőül lássunk a repertoárból két párhuzamos versszakot, majd két vegyes nyelvűt, hiszen erre is akad példa (független strófákból vonták össze őket):

I, K, L, M,
Nem kimellem
Tsizmámat a portul,
Torkomat a bortul.
I, K, L, M,
*Nem kimellem.*²⁵

Nam, nem, nim, nom,
Hoz bort innom,
Vivat compania
Tota frequentia,
Nam, *nem, nim, nom,*
Hozz bort innom.²⁷

I K. L. M.
Amo talem
qui bene bachatur
Vino purgatur
Í K L. M.
amo talem.²⁶

ABCD
Lucrum CD
Gazda borral kínál,
jó bor kedvet tsinal:
ABCD
Lucrum CD²⁸

22 *Közköltészet II, Társasági és lakodalmi költészet*, s. a. r. Csörsz Rumen István és KÜLLÖS Imola, Bp., Universitas, 2006 (Régi Magyar Költők Tára, XVIII. század, 8), 2. sz.

23 Hasonló szerkesztésű a XIX. század elejétől hazánkban is terjedő *A, A, A, éljen a nagy csutora* kezdetű dal, melynek előképeit Amade Lászlónál, valamint a magyar és szlovák közköltészetben is megtaláljuk. Pl. *Közköltészet I. Mulattatók*, s. a. r. KÜLLÖS Imola, munkatárs Csörsz Rumen István, Bp., Balassi, 2000 (Régi Magyar Költők Tára, XVIII. század, 4), 114. sz.

24 Miksa László-gyűjt. (XVIII. század vége–XIX. század eleje; STOLL 501), V. 169a–b.

25 *Felvidítő V. Nóták I.* (1824; STOLL 720), 49. sz., 3. vsz.

26 *Veress János-gyűjt.* (1828–1830; STOLL 1287), 226–227., 3. vsz.

27 *Lőcsei ék.* (1768; STOLL 1080), 17–18. *Aria de Bacho*, 6. vsz.

28 *Eb-marásra Kutya-szőr* (ponyva, é. n.; OSZK 803.098), 3. sz. *ABC ÉNEK*, 1. vsz.

A latin nyelv sajátos tranzitforgalomra adott lehetőséget a diákirodalomban. Ennek példája az *Ez a pohár bujdossék* kezdetű dal, mely egy német ivónótára vezethető vissza.²⁹ Nálunk zömében egy-kétstrófányi magyar változatai ismertek, legkorábban az 1780-as évek végétől, a latin fordítás viszonylag ritka. Pálóczi Horváth Ádám feljegyzésén kívül – melyben egy latin versszak is szerepel (*Hoc poculum vagatur, vivat societas*) – nagyon fontos adatunk van a szlovák *Ján Buoc versgyűjteményéből* (1770–1790), aki *Hoc poculum ebibam, vivat societas* kezdettel két önálló latin szakaszt jegyzett fel.³⁰ Ebből egyértelműen látszik, hogy ekként is terjedt.

Egy másik, alkalmilag latinba „zárkózó” daltípus képviselőit ugyanekkor jegyezték fel:

Cur engratur otatur Nostrum poculum
Solvánt ejus quo tenétur Retinaculum
Ut cicius pergere
promptius procedere
Possit ordo sitienter cito tangere :/:

Prosit potus nunc exhaustus tibi Domine
Totius Commen [!] salitatis precor nomine
Fac ut bibere plura
possis mille pocula
Illa enim trititiae nux obstacula.³¹

A felvidéki eredetű *Dubinszky Mátyás-énekeskönyvben* (1787) szinte kizárólag latin szövegeket találunk, köztük máshonnan nem ismerős dalokat, miként a sárospataki *Felvidítő* 1824 után összeírt kéziratában:

Erat quondam dies festus
conuocatus est comestus
Abbas Prior et Claustralis
cum tota familia...³²

29 Mátray Gábor szerint az *Unser Gläschen* kezdetű ivónóta szövege és dallama nyomán készült; Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára 2969, I. 175–177. (zongorakiséretes tisztázat).

30 OSZK Quart. Lat. 2688, 169b.

31 *Ekeli gyűjtemény* (1767–1790; STOLL 1079), 340b, *Más Déak*; a kézirat incipitmutatójában (342a) az elterjedtebb *Cur muratur otatur nos* alakban szerepel. Magyar változatainak kritikai kiadása: RMKT XVIII/8, 10. sz.

32 *Dubinszky Mátyás-ék.* (1787; STOLL 373), 8b–9b. *Alia de Bachiferiis Monachor[um]*.

A fentiekből jól láthattuk, mennyire komoly szerepe volt a latin közköltészetnek a magyar és az idegen anyanyelvű diákok „közös nevező”-jének megteremtésében. A diák-irodalomban azonban – mely még az etnikus csúfolókat, tehát az egymásnak szánt pejoratív üzeneteket is latinul szerette megfogalmazni³³ – az összhang spontán fenntartásán kívül más folyamatokat is megfigyelhetünk: a latin nyelvtudás pszichológiájában a hazai társadalmi normák lenyomatát. Óhatatlanul megnőtt ugyanis a kollégiumon belüli (saját törvények által uralt, latin) és a külső (mezővárosias-falusias, magyarul beszélő) világ közti távolság. Ez még akkor is igaz, ha tudjuk, hogy a diákok szabadidejükben elhagyhatták a coetus épületét, tehát átjárhattak a régi önmagukat idéző világba. A sok közös élmény és megpróbáltatás, valamint a kényszerű nyelvi kódrendszer elmélyíthette a latin, vagyis *deák identitást*. Kinyilatkoztatására, egyben a nyelvi törvények kifigurázására kiváló lehetőséget adtak a magyar közköltészet népszerű darabjainak latin fordításai vagy ferdítései.³⁴ Ezek persze zömében szerelmi dalok voltak, a bordalok pedig szintén kapcsolatban álltak a magánélet költészetével.

A férfitársaság poharazásakor énekelt, komolykodó versek gyakran szerelmi dalok melódiájával szólaltak meg, azokat másodlagosan felidézve. A 18. század végi Kovács Ferenc-énekeskönyvben a nótajelzés az *Ellopták szívemet* kezdetű dalra utal (*Res age jam tandem serias*).³⁵ Úgy tűnik, ez egy annyira ismert szerelmi dal volt, hogy további travesztiákhoz adott ötletet. Pálóczi Horváth Ádám például egy másik latin szöveget énekeltet a dallamára: *Absit hinc et recedat dolor...*³⁶

A diákok elit-tudata, mint láttuk, büszkén választott és vállalt terhek alatt fejlődött ki, s nem kis mértékben a latin nyelv társadalomból kiemelő, sőt felemelő erejére támaszkodott. Bordalainkban viszont még egy szerepjátékot megfigyelhetünk a vágáns alaphangnem mellett. Az antik utalások, például Csokonai „Nunc est bibendum! ennyibe Horáttzal egyet értek” felkiáltása világosan jelzi, hogy az iskolai penzumban szereplő ókori költők, írók a hasonló, személyesebb hangulatú szövegeiken keresztül is hatottak. Az anakreóni versek és világkép közköltészeti hatásával szintén érdemes volna még foglalkozni. Tény, hogy diákjainknak – nyelvi támogatással – mindenképp könnyebb volt azonosulni a pogány poéták bort és magasztos mámort dicsérő habitusával, mint a mezővárosi polgárságéval. A középkorias mellékízű antikizálás tehát egyben a művelt szabadosság póza, melyhez a borivás komoly öntudat-hátteret biztosított. Sőt, talán néha a dionüszoszi világ győzedelmeskedett, miként a sárospataki *Felvidítő* egyik borköszöntő rigmusában:

33 Pl. a lengyel diákokon élcelődő *Studentes Poloni* (Bocskor-kódex, 1730 körüli kéz).

34 Ezekről részletesebben l. CSÖRSZ, *Közköltészet a többnyelvű Magyarországon...*, i. m.

35 1777–1801, STOLL 326; BARTHA, i. m., 151.

36 *Ötödfélszáz énekek* (1813; STOLL 639), 353. sz. *Deák-tus*. BARTHA–KISS J., i. m., 421.

Éllyen Bakhús a kantsóval,
Ne gondollyunk Apollóval
Egy szőlő fűrt többet ér,
Mint ezer levél babér.³⁷

³⁷ *Felvidítő V. Nóták I.* (1824; STOLL 720), 45. sz.